

RESTAVRATORSTVO MED MLADIMI

Da je Slovenija lepa dežela in da je polna naravnih in kulturnih znamenitosti, opreka le malokdo. Marsikdo pa bi lahko imel pripombo ali dve na to, kako za dediščino skrbimo. Kaj nam je storiti? Naj razširimo Restavratorski center Slovenije? Ali pa naj mogoče raje poskrbimo, da bodo imeli vsi ljudje do dediščine pravi odnos?

Nekaj odgovorov na podobna vprašanja so dobili vsi tisti, ki so se v soboto, 3. aprila udeležili otvoritve razstave z nazivom:

Restavratorska dejavnost in dediščina. Pri projektu sta sodelovala Restavratorski center Slovenije in pa OŠ Zadobrova iz Novega Polja. Glavni iniciator in avtor razstave g. Ivan Bogovčič, sicer restavrator RC Slovenije, pravi, da se je ta prvi poizkus izobraževanja in osveščanja mlajše mladine posrečil.

»Pri tem projektu,« je poudaril g. Bogovčič, »je sodelovalo veliko število ljudi. Poleg vseh mentorjev, ki so svoje delo res opravili temeljito, so najpomembnejši seveda učenci predmetne stopnje OŠ Zadobrova, ki so se na projekt začeli pripravljati že mesec dni pred otvoritvijo razstave. Na temo restavratorstva in dediščine so pripravili referate ter uredili manjši časni muzej predmetov, ki so del naše dediščine. Vse predmete so učenci prinesli od doma.«

G. Bogovčič je uredil osem panojev s fotografijami in spremnimi napisi vezanih predvsem na restavriranje likovne in stavbne dediščine ter dve vitrini v katerih si je dalo ogledati s čim in na kakšen način se ukvarja restavratorstvo.

»Otrokom je treba pokazati, da morajo ceniti ne samo stare stvari, ki že predstavljajo našo dediščino, temveč tudi tiste, ki bodo dediščina nekoč šele postale.«

Bogovčičeva želja je, da ta prvi poizkus ne bi pomenil tudi konec vsega. To isto razstavo bo v kratkem poskusil postaviti tudi v OŠ v Veliki dolini, ki jo je tudi sam obiskoval. Razstava bi lahko potem krožila po celi Sloveniji in se med tem tudi izpopolnjevala.

Ko bi prišla na 'konec', bi ponovno štartala na začetku, tako da bi se s tem področjem lahko seznanile vse generacije. Informacije, ki jih dobijo učenci ob razstavi niso zelo obširne se jim pa zato, če že drugega ne, v podzavest vsidra občutek, ki jih bo vedno

vratorstvo.

»Cilja restavratorstva sta dva: Spoznavati in pa restavrirati. Če neke stvari ne poznamo, je tudi ne moremo restavrirati ali renovirati, kajti lahko se zgodi, da to naredimo narobe in s tem stvar uničimo. RC Slovenije se že povezuje s Teološko fakulteto, kajti ravno duhovniki bodo tisti, ki bodo imeli na skrbi največji del slovenske kulturne dediščine. Zavzemamo se tudi za to, da bi Univerza odprla poseben oddelek za

Razstava »Restavratorska dejavnost in dediščina« v OŠ Zadobrova. (Foto: Borut Krajnc)

opozarjal, da dediščine ni možno 'izdelovati na tekočem traku'.

»...tako pa se še vedno dogaja, da neosveščeni a dobromisleči ljudje k dragocenim oltarjem polagajo cvetje, ki so velik vir vlage...«

S projektom so avtorji hoteli doseči: da mladi dediščine ne uničujejo, da dobijo do nje odnos, ki se bo zasidral v njihovo zavest za dalj časa ter da se jih poizkuša navdušiti za resta-

likovno (in ostalo) dediščino. Načrtujemo pa tudi, da bi v kratkem izdali nekaj priročnikov, ki bi ljudi približe seznanili s to problematiko.

Kaj bo torej s čudovitimi freskami, pozlačenimi rezljanimi oltarji in drugo dediščino? Bo ta preživela ali ne? Vprašanje je nesmiselno, kajti...

»...restavratorji le podaljšujemo življenje...«

IZTOK STRŽINAR

ZELENA JAMA

Pri založbi Mihelač je izšla knjiga Marjana Rožanca ZELENA JAMA. V knjigi je zbranih šest novel, ki so po vsebini vezane na dogodke in ljudi iz Zelene jame v občini Moste-Polje. Besedila so iz pisateljevega zgodnjega ustvarjalnega obdobja, potem ko se je vrnil iz zaporov v Požarevcu, Beogradu in Sremski Mitrovici. Zgodbe so v revialnem tisku izhajale od leta 1957 do leta 1959, razen zadnje Legenda o Anki Moščanki, ki je izšla leta 1985 v reviji Problemi. Druge zgodbe so: Pravljica, Rekonvalescenti in zdravi ljudje, Rdeči zajčki, Mrtvi in vsi ostali in Prijatelj.

Zbirka novel Zelena jama je nekakšen dokument časa, ki deloma zajema obdobje pred drugo svetovno vojno in med njo, predvsem pa obdobje po vojni. Marjan Rožanc je v nekem intervjuju dejal, da je po svoji težki boleznii spoznal, da bodo z njegovo smrtjo umrli vsi tisti prebivalci Zelene jame, s katerimi je v mladosti živel. Zato se je intenzivno lotil pisanja. Najbolj pri srcu mu je bila Pravljica, »ker so v najbolj preprosti pripovedi vsebovane najgloblje človekove res-

nice«. Pravljica je bila tudi predloga za poznejši roman Ljubezena. Zelena jama ni bil samo kralj Rožančevega otroštva, ampak tudi kraj, ki je določil pisatelja za poznejše čase. »Moste in Zelena jama sta postala moja usoda«; pripoveduje v starejših časih Rožanc sam. »Nista imela več samo stvaren, temveč tudi nadnaraven pomen. Tako že v najranjšem otroštvu nisem imel kaj dosti smisla za domišljajske pustolovščine... za pretekle in prihodnje čase, temveč sem bil z vsem svojim bitjem priklenjen k tukajšnjemu in zdajšnjemu. Namenjen sem bil nekam daleč in onstran – to že, vendar sem istočasno zelo natančno čutil, da se lahko tjakaj prebijem samo z zvestobo svojim krajem in svojim ljudem... Jaz in ljudje okrog mene! Zelena jama in kvečjemu še Selo. Vse drugo zame kratko in malo ni bilo resnično.«

Te pričujoče Rožančeve misli je v pripisu povzel Andrej Inkret, ki je uredil in izbral novele ter po Krajevnom leksikonu Slovenije opisal Zeleno jama. Knjigo, ki je izšla v nakladi 1200 izvodov, je lično opremila Cveta Stepančič.

MKB

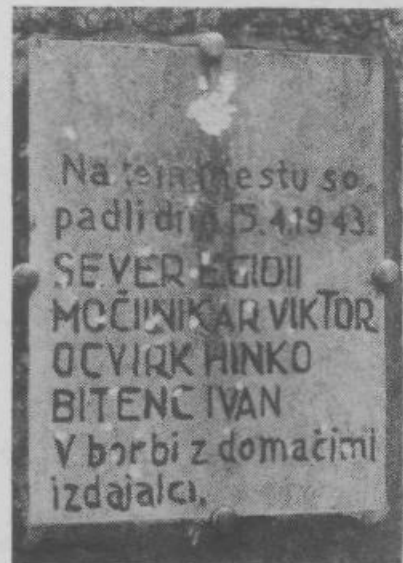

V Zeleno jama so se Rožanci – starša sta bila strežnika v umobolnici na Studencu – preselili iz Slap pri Devici Mariji v Polju leta 1934 (oče je dobil strežniško službo v ljubljanski mestni bolnišnici na bližnji Zaloški cesti); in Marjan Rožanc je ostal tam, v Bezenškovi ulici vse do sredine šestdesetih let, ko se je preselil tudi le nekaj sto metrov stran čez dolensko progo v Vodmat. Na fotografiji je prenovljena hiša v Bezenškovi ulici, kjer je živel Rožanc. (Foto: Borut Krajnc)

PO PETDESETIH LETIH OSKRUNITEV

V Mrzli dolini, visoko pod Debenjim vrhom Kašelskega hriba, stoji prav tu odlomljen kamnit čok s skromno plošo in napisom: »Na tem mestu so padli dne 15. 4. 1943 Sever Egidij, Močilnikar Viktor, Ocvirk Hinko, Bitenc Ivan, v borbi z domačimi izdajalci. Spomenik so kmalu po koncu vojne postavili delavci vevške papirnice, konec lanskega leta pa ga je neznan storilec (ali storilci) oskrunil. Izpostel je zvezdo in poškodoval tudi napis. Komu je po petdesetih letih popustila strpnost? Kdo si hrani bolno strast z vandalizmom?

Fantje partizani, ki so padli na tem mestu, so bili domačini. Dva sta bila iz Kašlja in dva iz Vevče. Niso bili dobrega zdravja za hude napore, zato so bili za nekaj časa izločeni iz partizanskih enot in dani v pomoč kurirjem in terencem. Prebivalci so

v skrbno skriti zemljanki, hranili pa so se v najbližji hiši pod hribom, pri Mazovčevi mami. Petnajstega aprila so se belogardisti iz Polja odpravili naravnost v Mrzlo dolino, natanko do skrite zemljanke, jo obkolili in zasuli s strelji. Nasproti so si stali domačini, mladi fantje, nekateri celo sošolci. Morda so si kdaj že stali nasproti na kakšni veselici, malo na »aufbiks«, da je bila veselica pač veselica. Toda tokrat v Mrzli dolini je bilo drugače.

Nasproti so si stali z orožjem, v uniformah in označeni. Eni so imeli na kapah zvezde, drugi so imeli mrtvaške glave. Prvi so se uprli okupatorju, ki je razkosal Slovenijo in izvajal narodov genocid, drugi se z njihovim uporom niso strinjali; ker so si nadeli zvezde, so jih imeli za komuniste in smrtno sovražnike.

Po skoraj dvehurnem obstreljevanju je fantom z zvezdami pošlo strelivo, vedeli so, kaj jih čaka, zato so si vzeli življenje. Domačini iz Zaloga in Kašlja, ki so bili tedaj še otroci, se še spominjajo hudega streljanja v Kašelskem hribu in tega, kako so potem pripeljali štiri ubite partizane v Zalogo, jih posadili k zidu, jim v usta tlačili cigarete in se še drugače spakovali iz njih. Bahavo so jih razkazovali tudi še v Kašlju in Polju. Po končani vojni so nekaj domačinov osumili izdaje, vendar je nikomur niso dokazali.

Petdeset let je minilo, dogodek že sodi v našo zgodovino in dediščino. Zakaj torej skrunitev prav zdaj ali šele zdaj? Kdo bi rad spet dregnil v že zaceljene rane?

Besedilo in slika S. G.

● PISMA BRALCEV

● OB NOVEM ZNAMENJU OB NOVEM MOSTU V ZGORNJEM KAŠLJU

Bral sem prispevek pod tem naslovom, ki je bil objavljen v prejšnji številki Naše skupnosti in ga je podpisal Janez Lesar, prvi predsednik SKD občinskega odbora Lj. Moste-Polje. Prispevek je pojasnil vse, kar je bilo nepojasnjeno, saj doslej ni bilo mogoče zvedeti, čemu znamenje ob novem mostu. Kot tukaj živeči krajan sem bil prepričan, da je znamenje nekoč ob mostu že stalo, pa so leta 1942 Italijani, ko so podrli most, odstranili tudi znamenje, po vojni pa je bil postavljen samo most. Spraševal sem starejše domačine, pa se nihče ne spomni, da bi ob mostu kdaj stalo znamenje. Zakaj torej znamenje zdaj?

Iz prispevka sem zvedel vse. Zvedel sem, da je znamenje postavljeno zaradi zavoja na most, ker še ni ravne povezave med Rosno potjo in mostom.

Namen znamenja je, da bi ljudje

srečno prišli čez most. Torej potrebujemo še enega, saj je most dvosmeren, ali pa boljšega graditelja. Da je postavljeno na pravo mesto, pa je potrdil tudi mojster, ki je znamenje postavil in po zvitem železju sodil, da je neko vozilo že zapeljalo po bregu. Kaj če bi bil že kdo ob življenju? Prispevek še pojasnjuje: »Vsakdo, ki z vozilom zapelje v ovinek, lahko že od daleč zagleda znamenje in tako prilagodi hitrost vozila razmeram na cesti. Tako lahko rečemo, da je to znamenje tudi v pomoč prometu.«

Take razlage in utemeljitve berem v tem prispevku. Uščipnem se, pa še enkrat, večkrat. Ali je mogoče, da nekdo v Sloveniji (ne v črni Afriki), zdaj, v tem obdobju, tako odkrito brije norca iz upravne ureditve države, iz ljudi in celo iz boga samega, saj njegovo podoba postavi na raven prometnega znaka. Povsem ignorira občino, krajevno skupnost, vse in postavi znamenje z izgovorom, da bo nadomeščalo varnostno prometno zaščito in nam pomagalo srečno priti čez most. Kljub temu, da je KS Vevče-Zg. Kašelj takoj, ko je čez most stekel promet, zahtevala odbojno varnostno ograjo in potrebne varnostne prometne oznake. Kje so inšpektorji, kje predpisi?

V resnici je pravi vzrok za postavitve znamenja Janez Lesar sam. On in promocija njega. To je lahko opazil vsak skrbni bralec že iz naslova njegovega prispevka OB NOVEM ZNAMENJU OB NOVEM MOSTU. Ni napisal Novo znamenje ob novem mostu, ker bi tako bralca dejansko spomnil na znamenje. Napisal je Ob novem znamenju... in ob novem znamenju stoji Janez Lesar sam. Kot da bi bilo znamenje brez njega premalo, ne vredno, se slika in predstavi, za volilne točke in nebesa. Da potrdi, da je vse skupaj politično-propagandno skrupulo, ki nima nič skupnega s stroko, se

podpiše kot prvi predsednik SKD občinskega odbora...

Pa vendar bi bilo postavitve znamenje mogoče razumeti, če bi ga postavili drugam in mu namenili njemu primerno, ne pa varnostno prometno vsebino. Na isti strani reke, malo nižje, kjer je stal stari most, bi morali prostor še nekoliko razširiti, ga utrditi in zgraditi do vode stopnice ter omogočiti dovoz s traktorjem in cisterno. To bi s pridom uporabljali kmetje za odvoz vode za zalivanje, in po potrebi gasilci. Ob strani bi postavili znamenje s klopco ob njem. Številne sprehalce, ribiče in vse druge bi v mirnem rečnem okolju nevsiljivo spominjalo na stari Kašljanom zelo priljubljen zadnji leseni most v občini. Po zgodnji poselitvi Zavogelj in tudi Zgornjega in Spodnjega Kašlja sodeč je bil most tu že od nekdaj. Kolikokrat so ga odnesle visoke vode, ne vemo. Vemo pa za njegovo drhtenje in ječanje, ko so se v njegove pilote ujela naplavljena drevesa. Pa tudi za potenje gasilcev ob reševanjih. Kljuboval je marsičemu. Okupatorju ni. Leta 1942 so ga Italijani podrli in zažgali. Pred tem je šlo čez enajst stoletih rodoljubov, ki se z okupacijo Slovenije niso sprijaznili. Stari kašelski most ima zgodovino. Znamenje, postavljeno na tem mestu, bi bilo smiselno in tudi estetsko. Seveda postavljeno na način, kot se za pravno državo spodobi. Na mestu, kjer je znamenje zdaj, pa to učinkuje vsiljivo, nesmiselno in neestetsko. Škoda za zelo kvaliteto skulpturo Kristusa iz rok mojstra Koširja.

Lesar na koncu vabi, naj pri gradnjah tudi mi posnemamo mesto. Jaz pa priporočam, da posnemajmo kakšno drugo mesto v Evropi, dokler naše kadrovske ne ozdravi in se vanj ne naseli malo več zdrave pameti. Lesar pa naj si znamenja postavlja za svoj denar in na svoj vrt.

Slavko Gerlica, Zg. Kašelj

